

แนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง
ของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

Guidelines For Developing The Protection Process For Homeless Persons

By Network Partners In Phichit Province

จินตนา หนูโชติ¹ และไพศาล เครือแสง²

Chintana Nuchot¹ and Paisarn Khruesang²

นักศึกษาลัทธิรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์¹
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครสวรรค์²

Student, Master of Political Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University¹

Assistant Professor Dr., Lecturer, Political Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University²

E-mail: ¹Chintana.n@my.nsu.ac.th; ²Phisarn.k@nsru.ac.th

Received 17–12–2025; Revised 30–12–2025; Accepted 30–12–2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี และใช้แนวคิดกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย เป็นกรอบการวิจัย พื้นที่ศึกษา คือ จังหวัดพิจิตร การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากรคือบุคลากรที่ปฏิบัติงานในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดพิจิตร จำนวน 125 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดพิจิตร จำนวน 30 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก
2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ได้แก่ การจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองสวัสดิภาพ การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งทั้งหมดส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีความสามารถในการพยากรณ์ร้อยละ 81.6 ($R^2 = .816$)
3. แนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งควรมุ่งเน้น 5 ด้าน ได้แก่ (1) การแรกรับและคัดกรองที่รวดเร็ว ถูกต้อง และมีที่พักชั่วคราว (2) การวางแผนช่วยเหลือระยะยาวโดยเพิ่มบุคลากรผู้เชี่ยวชาญและเครื่องมือประเมินที่ครอบคลุม (3) การให้ความช่วยเหลือเร่งด่วนควบคู่การพัฒนาทักษะ

อาชีพและการจ้างงาน (4) การประสานส่งต่ออย่างมีประสิทธิภาพและติดตามผล และ (5) การติดตามและประเมินผลต่อเนื่องร่วมกับครอบครัวและชุมชน องค์ความรู้จากงานวิจัยสามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาระบบคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้มีความเป็นระบบ บูรณาการ และยั่งยืน ลดการกลับมาไร้ที่พึ่งซ้ำ และยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในระยะยาว

คำสำคัญ: กระบวนการคุ้มครอง; คนไร้ที่พึ่ง; ภาคิเครือข่าย; จังหวัดพิจิตร

Abstract

This Article aimed to study (1) study the level of the process of protecting homeless persons by partner networks in Phichit Province, (2) study the factors affecting the process of protecting homeless persons by partner networks in Phichit Province, and (3) study guidelines for developing the process of protecting homeless persons by partner networks in Phichit Province. The research employs a mixed-methods approach, using the concept of the process of protecting homeless persons by partner networks in Phichit Province as the research framework. The research area is Phichit Province. Quantitative research focuses on the population of 125 personnel working in homeless shelters in Phichit Province. Qualitative research selects 30 key informants related to the homeless shelters in Phichit Province using purposive sampling. Data was collected through semi-structured interviews and analyzed using inductive content analysis. The research results were found as follows;

1. The overall process of protecting homeless people by the network partners in Phichit Province is at a high level.

2. Factors influencing the process of protecting homeless people include the provision of social welfare according to basic rights, welfare protection, promotion and development of potential, and prevention of homelessness problems. All of these have a statistically significant positive impact at the 0.05 level, with a predictive capacity of 81.6% ($R^2 = .816$).

3. Guidelines for developing the process of protecting homeless people should focus on 5 areas: (1) rapid and accurate initial reception and screening with temporary accommodation; (2) long-term assistance planning by increasing expert personnel and comprehensive assessment tools; (3) providing urgent assistance coupled with vocational skills development and employment; (4) effective referral coordination and follow-up; and (5) continuous monitoring and evaluation in collaboration with families and communities. Knowledge from the research can be used as a framework for developing a systematic, integrated, and sustainable protection system for homeless people, reducing relapse into homelessness, and improving the quality of life of the target group in the long term.

Keywords: Protection process; homeless people; network partners; Phichit Province.

บทนำ

โลกปัจจุบันหรือเรียกว่า “ยุคแห่งศตวรรษที่ 21” มีลักษณะสังคมข่าวสาร ให้ความสำคัญต่อระบบเทคโนโลยีและข้อมูลสารสนเทศ เน้นหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจเพื่อให้สามารถบริหารจัดการและพึ่งพาตนเองเพื่อดำรงชีวิตได้โดยเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก อย่างเป็นลำดับ ส่งผลกระทบในเชิงบวกและลบในวงกว้าง และรวดเร็วอย่างมากตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนา ซึ่งจากการศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566–2570) พบว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศไทย ตระหนักและให้ความสำคัญกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก มุ่งพัฒนาการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ให้มีความเชื่อมโยงและเป็นสากล แต่คนไทยยังประสบปัญหาด้านศักยภาพและระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยหลายด้านยังต่ำกว่า เป้าหมาย และไม่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนา เช่น การศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทยยังมีปัญหาเชิงคุณภาพ รวมถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากร ศักยภาพทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพและรายได้ สภาพทางสังคม ตลอดจนพฤติกรรมเสี่ยงที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สิน ทำให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565: 3–4)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของอาสาสมัครพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ก่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 1) การวางแผนส่งเสริมให้ อพม.วิเคราะห์สภาพปัญหา และความต้องการ กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ออกแบบโครงการและกิจกรรมเพื่อกำหนดแผนการเรียนรู้ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติส่งเสริมให้ อพม. ดำเนินการจัดโครงการหรือกิจกรรมการเรียนรู้ รวมถึงแสวงหาทรัพยากร แหล่ง การเรียนรู้ เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้เรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 3) การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์หรือคุณค่าในการเรียนรู้ ส่งเสริมให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้รับความรู้ ความภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ อพม. ร่วมกันพิจารณา ตัดสินใจ และวางแผนทางการพัฒนาการ เรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญให้ความสำคัญกับประสบการณ์ ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง อยู่บนพื้นฐานหลักการประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในความหลากหลาย ใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือกันเรียนรู้ มีความสามัคคี ประองตอง ซึ่งมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (นฤมล อนุสนพัฒน์, 2561: 12) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation Learning) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ เจตคติ ความตระหนักความรู้ และทักษะ เพื่อนำไปสู่การรวมพลังหรือศักยภาพ เป็นกลุ่มเป็นขบวนการในระดับต่างๆ จากชุมชนไปสู่เครือข่ายประชาชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป โดยมีลักษณะ ดังนี้ 1) การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ 2) การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน 3) การเรียนรู้ที่ประสานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์

ร่วมกับทฤษฎี 4) การเรียนรู้ตรงจากการเห็นของจริงหรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง 5) ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ ของการเรียนรู้ 6) ใช้กระบวนการกลุ่มเน้นความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 7) เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา 8) กระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง 9) เน้นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ และ 10) จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน (สำนักงานกองทุน สสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. 2563: ออนไลน์)

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการจัดตั้งสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและนิคมสร้างตนเองทั่วประเทศแต่พบว่าจำนวนของคนไร้ที่พึ่งไม่มีแนวโน้มลดลงและยังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจสถิติคนไร้ที่พึ่งโดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการรายงานว่าปัจจุบันมีคนไร้ที่พึ่งทั่วประเทศ 70,539 คน ในขณะที่มูลนิธิอิสรชนพบว่าคนไร้ที่พึ่งในปี พ.ศ.2567 มีจำนวน 3,630 คน โดยเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2566 จำนวน 175 คน อีกทั้งงานศึกษาทางวิชาการยังพบว่าปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งมีประสิทธิภาพการดำเนินงานที่ไม่บรรลุตามเป้าหมาย เช่น ความแตกต่างของผู้รับบริการทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสม การจัดทำระบบทะเบียนผู้รับบริการต้องใช้เวลา และกำลังคนจำนวนมาก ความขาดแคลนและการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง อยู่ในระดับต่ำ บุคลากรมีความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานระดับต่ำและทัศนคติบางประการยังเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน นอกจากนี้ยังรวมถึงผู้รับบริการที่มีลักษณะเฉพาะต้องอยู่ร่วมกับคนไร้ที่พึ่ง เช่น คนชรา คนพิการ ผู้ป่วยจิตเวช เป็นต้น ทำให้ระบบการบำบัดและฟื้นฟูไม่เกิดประสิทธิผลตามกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2567: ออนไลน์)

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้สอดคล้องต่อบทบาทและหน้าที่ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง อาทิจากการปฏิบัติตามนโยบายกระทรวงในการศึกษาและพัฒนาตนเอง ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางสังคม จัดกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคม และเครือข่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ข่าวสารด้านการพัฒนาสังคม เพื่อประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร โดยมีการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

แนวคิดการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งครอบคลุมการจัดสวัสดิการสังคม การฟื้นฟูสมรรถภาพทางกาย-ใจ การรักษาพยาบาล การส่งเสริมการศึกษาและอาชีพ ตลอดจนการสร้างโอกาสทางสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงการสนับสนุนให้ทำงานทำและที่พักอาศัยอย่างเหมาะสม อีกทั้งยังต้องป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อคนไร้ที่พึ่ง ตามมาตรฐานของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ โดยได้กำหนดระบบการประชาสัมพันธ์ ช่องทางร้องเรียน การตั้งคณะกรรมการตรวจสอบ และการรายงานผลการดำเนินงานภายใน 30 วัน (กองคุ้มครองสวัสดิภาพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต, 2561) นอกจากนี้พระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ.2557 ยังให้อำนาจคณะกรรมการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งออกหลักเกณฑ์และวิธีการร้องเรียน รวมถึงติดตามและประเมินผลการคุ้มครองตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 9 และมาตรา 27 ซึ่งสอดคล้องกับกัมกร โดมมมงคล (2561) ที่ชี้ว่าได้มีการออกประกาศ 2 ฉบับ ได้แก่ มาตรฐานการปฏิบัติงานของสถานคุ้มครอง และหลักเกณฑ์การร้องเรียน เพื่อให้เกิดกรอบการคุ้มครองสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมของคนไร้ที่พึ่งอย่างเป็นระบบ

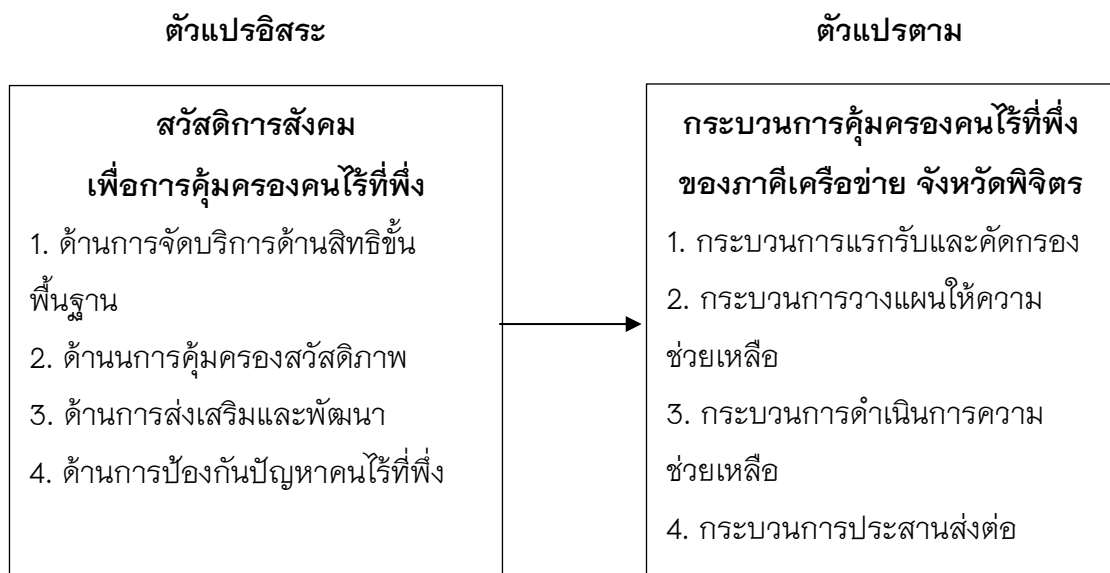
คณะกรรมการสหวิชาชีพเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง (2561:35) กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอนที่เชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ เริ่มจาก การแรกรับ ซึ่งสถานคุ้มครองจะตรวจสอบข้อเท็จจริง เอกสาร หลักฐานส่วนบุคคล ตรวจร่างกาย ทำบัญชีทรัพย์สิน และบันทึกประวัติรายบุคคลเพื่อใช้ในการวางแผนดูแล ขั้นตอนต่อมาเป็น การประเมินการให้ความช่วยเหลือ โดยทีมสหวิชาชีพจะประเมินศักยภาพ สุขภาพกาย-ใจ สภาพปัญหา และความต้องการ พร้อมจัดทำแผนฟื้นฟูรายบุคคล (IRP) และดำเนินการประสานงานในกรณีเร่งด่วนหรือกรณีที่ต้องส่งต่อหน่วยงานตามกฎหมายเฉพาะ ต่อจากนั้นเป็น การให้ความช่วยเหลือ ครอบคลุมการจัดปัจจัยสี่ การฟื้นฟูด้านร่างกาย จิตใจ สังคม การศึกษา การประกอบอาชีพ การพิทักษ์สิทธิ และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อเตรียมความพร้อมด้านเอกสาร การรักษาพยาบาล สุขภาพจิต การศึกษา และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขั้นตอนที่สุดคือ กระบวนการประสานส่งต่อ เมื่อผู้ใช้บริการมีความพร้อมกลับสู่ครอบครัวหรือชุมชน สถานคุ้มครองจะติดตามประเมินสภาพครอบครัวและชุมชน ทำข้อตกลงร่วมกันในการดูแล และประสานศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและอาสาสมัครติดตามช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง สุดท้ายคือ กระบวนการติดตามและประเมินผล เพื่อเฝ้าระวังและสนับสนุนหลังส่งกลับ ทั้งการติดตามด้านอาชีพ การจัดส่งต่อมูลนิธิหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกลับมาอยู่ในภาวะไร้ที่พึ่งซ้ำอีก

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาจึงได้ทำการวิเคราะห์พระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดตัวแปรต้นด้านสวัสดิการสังคมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง โดยประกอบด้วยสี่ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดบริการด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพ ด้านการส่งเสริมและพัฒนา และด้านการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง ทั้งนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกลไกและมาตรการของรัฐในการดูแลผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากให้ได้รับสิทธิและสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเหมาะสม ในส่วนของตัวแปรตาม คือ กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งประกอบด้วยห้าขั้นตอน ได้แก่ กระบวนการแรกรับและคัดกรอง กระบวนการวางแผนให้ความช่วยเหลือ

กระบวนการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ กระบวนการประสานส่งต่อ และกระบวนการติดตามและประเมินผล กระบวนการทั้งห้านี้อ้างอิงจากแนวทางของคณะอนุกรรมการสหวิชาชีพเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง (2561) ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการดำเนินงานและใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน วิธีผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิด/ทฤษฎีของ พระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดตัวแปรต้น ด้านสวัสดิการสังคมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง โดยประกอบด้วยสี่ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดบริการด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพ ด้านการส่งเสริมและพัฒนา และด้านการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง ทั้งนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกลไกและมาตรการของรัฐในการดูแลผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากให้ได้รับสิทธิและสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเหมาะสม ในส่วนของตัวแปรตาม คือ กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งประกอบด้วยห้าขั้นตอน ได้แก่ กระบวนการแรกรับและคัดกรอง กระบวนการวางแผนให้ความช่วยเหลือ กระบวนการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ กระบวนการประสานส่งต่อ และกระบวนการติดตามและประเมินผล กระบวนการทั้งห้านี้อ้างอิงจากแนวทางของคณะอนุกรรมการสหวิชาชีพเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง (2561) ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการดำเนินงานและใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรในการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติงานในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดพิจิตร จำนวน 125 คน (ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดพิจิตร, 2567)

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดพิจิตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ผู้นำ อบต. เช่น นายก อบต. หรือสมาชิก อบต. จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือบุคคลที่น่าเชื่อถือ จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 อาสาสมัครด้านสาธารณสุขในพื้นที่หรือท้องถิ่น จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 4 ผู้แทนภาคการศึกษาต่างๆ จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 5 สื่อมวลชน หรือผู้สื่อข่าวท้องถิ่น จำนวน 5 คน และกลุ่มที่ 6 เจ้าหน้าที่ของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จำนวน 5 คน เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้กำหนดเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

แบบสอบถาม เพื่อศึกษาระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้คำถามปลายปิด (close-ended questions) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง

แบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 ประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร และผู้วิจัยได้จัดการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

3. ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) และนำมาหาค่าดัชนีความ สอดคล้อง (Index of consistency: IOC) โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม คือ 1.00

ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา ครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม คือ 0.97

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร เก็บข้อมูลจากบุคลากรที่ปฏิบัติงานในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดพิจิตร จำนวน 125 คน โดยเครื่องมือแบบสอบถาม
2. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร เก็บข้อมูลจากบุคลากรที่ปฏิบัติงานในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดพิจิตร จำนวน 125 คน โดยเครื่องมือแบบสอบถาม
3. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดพิจิตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้นำ อบท. เช่น นายก อบท. หรือสมาชิก อบท. จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือบุคคลที่น่าเชื่อถือ เป็นแบบอย่างของคนในพื้นที่ จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 อาสาสมัครด้านสาธารณสุขในพื้นที่หรือท้องถิ่น จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 4 ผู้แทนภาคการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะผู้แทนภาคการศึกษาสายอาชีวศึกษา เนื่องจากเป็นผู้มีองค์ความรู้ ที่เหมาะสม ด้านการฝึกอบรมวิชาชีพ และมีทักษะการถ่ายทอดการประกอบวิชาชีพ จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 5 สื่อมวลชน หรือผู้สื่อข่าวท้องถิ่น เนื่องจากเป็นกลไกในการประชาสัมพันธ์โครงการได้ดีที่สุดในท้องถิ่น จำนวน 5 คน และ กลุ่มที่ 6 เจ้าหน้าที่ของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งต้องเป็นคณะทำงาน และหัวหน้าฝ่ายต่างๆ ที่ผู้อำนวยการศูนย์ คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พิจารณาแต่งตั้งเป็นคณะทำงานและเลขานุการ จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 30 คน เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร สถิติที่ใช้ ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ค่าเฉลี่ย (Mean: μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : σ)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Parson's Correlation) การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ใช้ในการพยากรณ์ ตัวแปรตามหนึ่งตัว ซึ่งผลมาจากอิทธิพลของตัวแปรอิสระสองตัวแปรขึ้นไป โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis–Enter) เพื่อใช้ในการทำนายปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานหรือตัวแปร อิสระได้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) โดยการวิเคราะห์ข้อมูล และจำแนกข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากการทบทวนวรรณกรรมร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อหาลักษณะเฉพาะ ปัญหา และความต้องการการสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการ

วิเคราะห์ข้อมูลซึ่งดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 2) จัดระบบข้อมูล และใช้การจำแนก เป็นการนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ออกให้เป็นระบบ 3) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปร่วมกันของเรื่องนั้น และ 4) นำเสนอข้อมูลเป็นข้อความแบบบรรยาย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่า ระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความพร้อมของหน่วยงานในการให้ความช่วยเหลือและการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ภาคีเครือข่ายมีการจัดบริการปัจจัยสี่พื้นฐาน ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทันทีและเหมาะสม พร้อมทั้งมีแนวทางการดำเนินงานเชิงรุกในการเข้าถึงคนไร้ที่พึ่ง เช่น การคัดกรองข้อมูลในพื้นที่ การตั้งศูนย์บริการสำหรับการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน และการให้คำปรึกษาเบื้องต้น

ตารางที่ 1 กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

บริบทของกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง	ระดับความคิดเห็น			
	μ	σ	การแปลความหมาย	ลำดับที่
กระบวนการแรกรับและคัดกรอง	3.77	1.01	มาก	2
กระบวนการประเมินวางแผนให้ความช่วยเหลือ	3.77	1.00	มาก	3
กระบวนการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ	3.69	0.98	มาก	5
กระบวนการประสานส่งต่อ	3.81	0.97	มาก	1
กระบวนการติดตามและประเมินผล	3.76	0.95	มาก	4
รวม	3.77	1.01	มาก	

จากตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.77$ และ $\sigma = 1.01$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย พบว่าลำดับแรก คือ กระบวนการประสานส่งต่อ ($\mu = 3.81$ และ $\sigma = 0.97$) อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ กระบวนการแรกรับและคัดกรอง ($\mu = 3.77$ และ $\sigma = 1.01$) อยู่ในระดับมาก กระบวนการประเมินวางแผนให้ความช่วยเหลือ ($\mu = 3.77$ และ $\sigma = 1.00$) อยู่ในระดับมาก กระบวนการติดตามและประเมินผล ($\mu = 3.76$ และ $\sigma = 0.95$) ความสำคัญจัดอยู่ในระดับมาก และกระบวนการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ($\mu = 3.69$ และ $\sigma = 0.95$) ความสำคัญจัดอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร พบว่า การจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐาน (X_1) การดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพ (X_2) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนไร้ที่พึ่ง (X_3) และการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง (X_4) ซึ่งมีอิทธิพลทางบวกส่งผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) มีค่า 0.816 มีค่าอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ 81.6 ($R^2 = .816$)

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร

Coefficients					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig
	b	Std. Error	Beta		
(Constant)	0.082	0.167		0.489	0.626
การจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐาน (X_1)	0.326	0.060	0.359	5.444	0.000*
การดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพ (X_2)	0.225	0.082	0.235	2.732	0.007*
การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนไร้ที่พึ่ง (X_3)	0.216	0.086	0.216	2.506	0.014*
การป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง (X_4)	0.202	0.078	0.196	2.585	0.011*

$R = 0.904$, $R^2 = 0.816$, Adjusted R Square = 0.810, $F = 32.014$, Sig = 0.000

จากตารางที่ 2 จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบปกติ (Enter Multiple Regression Analysis) โดยมีตัวแปรอิสระที่นำเข้าสู่สมการเพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ทั้งหมด 4 ตัว คือ การจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐาน (X_1) การดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพ (X_2) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนไร้ที่พึ่ง (X_3) และการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง (X_4) ซึ่งมีอิทธิพลทางบวกส่งผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า (1) แนวทางการพัฒนาด้านกระบวนการเฝ้าระวังและคัดกรอง ได้แก่ ควรเน้นความรวดเร็วและความถูกต้องในการรับแจ้งเหตุ ตรวจสอบประวัติและสถานะทางกฎหมาย รวบรวมข้อมูลส่วนตัวและสุขภาพ พร้อมจัดที่พักชั่วคราวก่อนส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2) แนวทางการพัฒนากระบวนการวางแผนให้ความช่วยเหลือ ได้แก่ ควรประเมินและวางแผนช่วยเหลือต่อเนื่องในระยะยาว เพิ่มบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ และพัฒนาทักษะการประเมิน สัมภาษณ์ และประสานงาน พร้อมจัดทำแบบบันทึกและกระบวนการประเมินที่ละเอียดและครอบคลุม (3) แนวทางการพัฒนากระบวนการดำเนินการความช่วยเหลือ ได้แก่ ควรจัดการช่วยเหลือปัจจัยพื้นฐานอย่างเร่งด่วน ประสานส่งต่อหน่วยงานที่เหมาะสม ให้บริการขั้นพื้นฐานทั้งในศูนย์และแบบเคลื่อนที่ พร้อมจัดกิจกรรมฝึกทักษะอาชีพและสร้างโอกาสในการจ้างงาน (4) แนวทางการพัฒนากระบวนการประสานส่งต่อ ได้แก่ ควรพัฒนาทักษะการประสานงาน

และสร้างเครือข่าย ตรวจสอบความพร้อมของผู้รับบริการและหน่วยงานปลายทาง และติดตามผลหลังส่งต่อ เพื่อให้การช่วยเหลือมีความต่อเนื่องและยั่งยืน และ (5) แนวทางการพัฒนาด้านการติดตามและประเมินผล ได้แก่ ควรเชื่อมโยงกลุ่มเป้าหมายกับครอบครัวและชุมชน ติดตามสถานการณ์และความเสี่ยงหลังส่งต่ออย่างต่อเนื่อง พร้อมส่งเสริมกำลังใจและสนับสนุนทางจิตใจ เพื่อให้คนไร้ที่พึ่งสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความพร้อมของหน่วยงานในการให้ความช่วยเหลือและการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ภาคีเครือข่ายมีการจัดบริการปัจจัยสี่พื้นฐาน ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทันที่และเหมาะสม พร้อมทั้งมีแนวทางการดำเนินงานเชิงรุกในการเข้าถึงคนไร้ที่พึ่ง เช่น การคัดกรองข้อมูลในพื้นที่ การตั้งศูนย์บริการสำหรับการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน และการให้คำปรึกษาเบื้องต้น ซึ่งสอดคล้องกับ ภาควิชา มณีโชติ (2562 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า 1. สภาพการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย และมีความต้องการ ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในศตวรรษที่ 21 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2. แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย (1) ชุมชน (อพม.) (2) มีความพร้อมในการเรียนรู้ (3) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (4) เสริมพลังทางความคิด (5) ใช้ประสบการณ์ (6) เรียนรู้ เป็นกลุ่ม/ทีม รวมถึงมีขั้นตอนและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการ วางแผน (2) การปฏิบัติการ (3) การรับประโยชน์ คุณค่า และ (4) การประเมินผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร พบว่า ปัจจัยด้านการจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐานและการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สะท้อนให้เห็นว่า การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล การคุ้มครองทางสังคม และมาตรการป้องกันเชิงรุก เป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของซาร่าห์ บินเยาะ (2564: บทคัดย่อ) ที่ชี้ให้เห็นว่าการจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐานและการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่งส่งผลต่อรูปแบบการพัฒนาแนวทางการส่งคนไร้ที่พึ่งกลับคืนสู่สังคมของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

ขณะเดียวกัน พบว่าปัจจัยด้านการดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพ และการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนไร้ที่พึ่งไม่ส่งผลต่อกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แม้ว่าปัจจัยทั้งสองด้านจะมีความสำคัญในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ แต่ผลการวิจัยสะท้อนว่า ในบริบทของจังหวัดพิจิตร การดำเนินงานในมติดังกล่าวอาจยังไม่เชื่อมโยงโดยตรงหรือยังไม่เข้มแข็งเพียงพอที่จะส่งผลต่อกระบวนการคุ้มครองในภาพรวม อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้มีความแตกต่างจากผลการศึกษาของซาราห์ บินเยาะ (2564: บทคัดย่อ) ซึ่งพบว่าการดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพและการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนไร้ที่พึ่งมีผลต่อรูปแบบการพัฒนาแนวทางการส่งคนไร้ที่พึ่งกลับคืนสู่สังคม แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างของบริบทพื้นที่ โครงสร้างการทำงานของภาคีเครือข่าย และระดับความพร้อมของทรัพยากร อาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลการวิจัยแตกต่างกัน โดยสรุป ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ควรให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกกับการจัดสวัสดิการสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐานและการป้องกันปัญหาเชิงระบบควบคู่กันไป ขณะเดียวกันควรทบทวนและพัฒนากลไกด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพและการเสริมสร้างศักยภาพให้มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการคุ้มครองอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการคืนคนไร้ที่พึ่งกลับสู่สังคมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาค้นพบว่า ควรเน้นการลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างรวดเร็ว ตรวจสอบความเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดกฎหมายภายใน 7 วัน รวบรวมข้อมูลส่วนตัวและจัดหาที่พักชั่วคราวก่อนส่งต่อหน่วยงานที่เหมาะสม ควรเน้นการวางแผนระยะยาว พัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ทั้งในด้านทักษะการประเมินและการเชื่อมโยงเครือข่าย พร้อมพัฒนาเครื่องมือบันทึกข้อมูลที่ตอบโจทย์การดูแลเฉพาะราย ควรเร่งให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานอย่างทันที่ พร้อมทั้งประสานส่งต่อกลับภูมิลำเนาหรือหน่วยงานที่เหมาะสม และจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อส่งเสริมการมีรายได้ ควรพัฒนาทักษะการประสานงาน และจัดทำเอกสารให้ครบถ้วน พร้อมประเมินความพร้อมของคนไร้ที่พึ่งและหน่วยงานปลายทาง เพื่อให้การส่งต่อมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ควรติดตามหลังการส่งตัวอย่างน้อย 6 เดือนถึง 1 ปี เพื่อลดความเสี่ยงในการกลับมาไร้ที่พึ่งซ้ำ เสริมกำลังใจด้วยการเยี่ยมเยียนและมอบสิ่งของจำเป็น เพื่อสนับสนุนการใช้ชีวิตในสังคมอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับ ธรรมนูญ จันใด (2565: บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบกลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ผลการศึกษาค้นพบว่า การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในประเทศไทยมีรูปแบบ กลไก และกระบวนการที่หลากหลาย ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและในส่วนของชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการสร้างความร่วมมือ จากการศึกษาค้นพบว่าแนวปฏิบัติที่ดี สำหรับการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ได้แก่ 1) การส่งเสริมกระบวนการสวัสดิการ สังคมเชิงรุกในชุมชนเพื่อคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 2) การเสริมพลังอำนาจให้แก่คนไร้ที่พึ่งในสถาน/ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 3) การพัฒนาระบบสนับสนุนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 4) มิติดังกล่าว คือ ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ และ 4) การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งตามหลักความยั่งยืน

ภายใต้เจตนารมณ์ “มีที่พึ่ง พึ่งตนเองได้ เป็นที่พึ่งของผู้อื่น” ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งทุกระดับควรพัฒนาระบบคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งที่มีความเชื่อมโยงระหว่างศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งในชุมชน ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัด และสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อป้องกันและคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งให้มีสภาวะที่ดีในทุกมิติ

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

รูปแบบกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งแบบบูรณาการเชิงรุก-ต่อเนื่อง-ยั่งยืนของภาคีเครือข่ายจังหวัด มีดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งแบบบูรณาการเชิงรุก-ต่อเนื่อง-ยั่งยืนของภาคีเครือข่ายจังหวัด

1) การเข้าถึงเชิงรุกและคัดกรองรวดเร็ว

เริ่มจากการลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างทันท่วงที ตรวจสอบความเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดกฎหมายภายใน 7 วัน เป็นจุดตั้งต้นสำคัญของระบบคุ้มครองเชิงรุก ลดความล่าช้าและความเสี่ยงเชิงกฎหมาย

2) การคุ้มครองเร่งด่วนตามสิทธิขั้นพื้นฐาน

ให้ความช่วยเหลือด้านที่พักชั่วคราว อาหาร การดูแลเบื้องต้น และการรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สอดคล้องหลักสวัสดิการสังคมเชิงสิทธิ

3) การประเมินรายบุคคลและวางแผนเฉพาะราย

ใช้เครื่องมือบันทึกข้อมูลและการประเมินรายการนี้ (Case-based Assessment) ครอบคลุมมิติทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ พร้อมวางแผนระยะยาวร่วมกับภาคีเครือข่าย

4) การพัฒนาและส่งเสริมอย่างมีความพร้อม

พัฒนาทักษะอาชีพ ส่งเสริมรายได้ ประเมินความพร้อมของทั้งคนไร้ที่พึ่งและหน่วยงานปลายทาง จัดทำเอกสารให้ครบถ้วน และประสานงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การส่งต่อมีความต่อเนื่อง ไม่ขาดช่วง

5) การติดตามหลังการส่งต่อและเสริมพลังระยะยาว

ติดตามผลอย่างน้อย 6 เดือน-1 ปี เยี่ยมเยียน ให้กำลังใจ และสนับสนุนปัจจัยจำเป็น ลดโอกาสการกลับมาไร้ที่พึ่งซ้ำ และเสริมความมั่นคงในการดำรงชีวิตในสังคม

สรุป

สรุปในภาพรวมของบทความ วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการดังกล่าว และแนวทางการพัฒนาของภาคีเครือข่าย จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความพร้อมและการดำเนินงานอย่างเป็นระบบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยด้านการจัดสวัสดิการตามสิทธิขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองสวัสดิภาพ การพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง มีอิทธิพลทางบวกต่อกระบวนการคุ้มครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 81.6 นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการคุ้มครองอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแรกรับ คัดกรอง วางแผน ช่วยเหลือ ประสานส่งต่อ ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและลดการกลับมาไร้ที่พึ่งซ้ำอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า หน่วยงานและภาคีเครือข่ายควรธำรงและพัฒนามาตรฐานกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งที่มีอยู่ให้คงความเข้มแข็ง โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและการดำเนินงานเชิงรุกในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้การคุ้มครองเป็นไปอย่างทั่วถึง ทันที และมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ควรนำปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคุ้มครอง ได้แก่ การจัดสวัสดิการตามสิทธิขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองสวัสดิภาพ การพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันปัญหาคนไร้ที่พึ่ง ไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมประสิทธิภาพของระบบคุ้มครองในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำแนวทางการพัฒนาระบบการคุ้มครองไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การแรกรับ คัดกรอง วางแผนช่วยเหลือ ดำเนินการช่วยเหลือ ประสานส่งต่อ ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งมีความต่อเนื่อง ลดการกลับมาไร้ที่พึ่งซ้ำ และนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบ (องค์ความรู้) ด้านรูปแบบกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งแบบบูรณาการของภาคีเครือข่าย ที่สำคัญ คือ การดำเนินงานคุ้มครองที่เชื่อมโยงตั้งแต่การเข้าถึงเชิงรุก การคัดกรอง การให้ความช่วยเหลือตามสิทธิขั้นพื้นฐาน การพัฒนาศักยภาพ และการติดตามต่อเนื่องอย่างเป็นระบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายด้านสังคมในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด โดยควรให้ความสำคัญกับ การทำงานเชิงบูรณาการ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการติดตามหลังการส่งต่อเพื่อป้องกันการกลับมาไร้ที่พึ่งซ้ำ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพของการติดตามหลังการส่งต่อในระยะยาว และปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของคนไร้ที่พึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2567). รายงานประจำปี 2567 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2568. จาก <https://dsdw.go.th/Data/Doc/Files/dnnam3oy.pdf>
- กองคุ้มครองสวัสดิภาพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต. (2561). จำนวนผู้ใช้บริการของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ปี 2561: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ.
- คณะอนุกรรมการสหวิชาชีพเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง. (2561). แผนขับเคลื่อน การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2568. จาก https://www.nst-protection-center.go.th/detail/doc_download/a_050419_144711.pdf
- ซาร่าห์ บินเยาะ. (2564). การศึกษารูปแบบการพัฒนาแนวทางการส่งคนไร้ที่พึ่งกลับคืนสู่สังคมของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2568. จาก https://www.m-society.go.th/ewtadmin/ewt/mso_web/download/article/article_2_0_2_2_0_1_1_0_153826.pdf
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์. (2561). การพัฒนาเครือข่ายชุมชนและประชาสังคม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.
- ภิรมกร โดมมมงคล. (2561). การคุ้มครองสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมของคนไร้ที่พึ่งในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 27(1). 158–191.

- ภาคภูมิ มณีโชติ. (2562). *แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21*. วิทยานิพนธ์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การศึกษาดลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์แบบ 2.1). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รณรงค์ จันใด. (2565). *รูปแบบ กลไก และกระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ*. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2568. จาก https://socadmin.tu.ac.th/uploads/socadmin/file_document/.pdf
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาประชากรเพื่อการพัฒนาประเทศระยะยาว (พ.ศ.2565–2580)*. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2568. จาก <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:175174>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2563). *สสส.พนักภาคีเครือข่าย ทำฐานข้อมูลคนไร้บ้าน*. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2568. จาก <https://www.thaihealth.or.th/>